

Marcin Kolasa

Zbiory fotografii w Muzeum Historii Kielc

Studia Muzealno-Historyczne 3, 349-365

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Marcin Kolasa (Kielce)

Zbiory fotografii w Muzeum Historii Kielc

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie zbiorów fotografii Muzeum Historii Kielc zgromadzonych w czasie niespełna pięciu lat jego istnienia (2006–2010). Przedstawiona zostanie struktura zbiorów uwzględniająca sposoby ewidencjonowania, rodzaje nośników, chronologię, twórców i tematykę.

Fotografie klasyfikowane są do różnych części zbiorów w oparciu o zakres tematyczny oraz walory artystyczne i historyczne obiektów. Fotografie dokumentujące życie społeczne, działalność władz, organizacji, osób związanych z miastem oraz posiadające szczególne walory ekspozycyjne gromadzone są przez Dział Gromadzenia i Dokumentacji i ewidencjonowane w księgach inwentarzowych „Historia” i „Sztuka”, zaś posiadające mniejszą wartość merytoryczną i ekspozycyjną, kopie, destrukty itp. ewidencjonowane są w księdze pomocniczej „Materiałowa”.

Osobny zespół fotografii tworzy zbiór gromadzony w bibliotece muzealnej, gdzie jest ewidencjonowany w księdze inwentarzowej „Ikonografia”. Są to głównie fotografie dokumentujące przemiany architektoniczno-urbanistyczne miasta.

Ze względu na specyfikę zbiorów i różniące się sposoby ewidencjonowania, zbiory fotografii gromadzone przez dział Gromadzenia i Dokumentacji oraz bibliotekę muzealną omówione zostaną osobno.

Przy opisywaniu obu zbiorów przyjęto następujący schemat: podano liczbę fotografii i liczbę pozycji inwentarzowych, w których zostały one wpisane do ewidencji, usystematyzowano i dokonano skrótego przedstawienia zasobów z uwzględnieniem rodzaju nośników, chronologii i tematyki wraz z opisaniem najbardziej interesujących zespołów i pojedynczych fotografii.

Dział Gromadzenia i Dokumentacji

W dziale Gromadzenia i Dokumentacji fotografie ewidencjonowane są przy pomocy programu komputerowego MONA. Każda z fotografii ma nadany numer inwentarzowy (w przypadku zespołu fotografii czy albumu fotograficznego jest przyporządkowana do jednej pozycji inwentarzowej łamanej przez numery kolejnych elementów zespołu). Opis inwentarzowy zawiera następujące dane: tytuł, opis (szczegółowy i skrócony), twórca (autor, nazwa zakładu fotograficznego lub zleceniodawca), miejsce powstania,

Remont kamienicy Sołtyków, 1961 r., fot. Jerzy Kamoda

datowanie, wymiary, tworzywo (nośnik), stan zachowania, wartość, bibliografia, sposób nabycia i miejsce przechowywania.

Liczebność zbioru i rodzaje nośników

Zbiór tworzą pojedyncze fotografie i ich zespoły (powiązane tematycznie, przyjęte pod jedną pozycją inwentarzową), w tym albumy fotograficzne, pamiętniki, książki pamiątkowe. Do tego zbioru nie są wliczane fotografie stanowiące część dokumentu (legitymacji, świadectwa itp.) oraz karty pocztowe (mimo że część z nich wykonana jest metodą fotograficzną na papierze fotograficznym). Zaliczane są one odpowiednio do grupy dokumentów i pocztówek.

Z godnie z powyższym założeniem zbiór fotografii w Dziale Gromadzenia i Dokumentacji w końcu 2010 r. obejmował 2187 fotografii zgrupowanych w 938 pozycjach inwentarzowych. 2051 sztuk stanowią odbitki pozytywowe a 136 sztuk to negatywy (133 celuloidowe i 3 szklane).

Datowanie

Datowanie fotografii jest czasami trudne do precyzyjnego ustalenia. Przyjmuje się wtedy przybliżone daty graniczne okresu, w którym dana fotografia mogła powstać. W prezentowanym zbiorze mamy też czasami do czynienia z późniejszymi reprodukcjami, zarówno wykonanymi ze starych negatywów, jak i poprzez przezfotografowanie

Budowa amfiteatru na Kadzielni, 1970 r.,
fot. Janusz Buczkowski

Dostawa mleka na ul. Źródłowej, lata 70-te
XX w., fot. Paweł Pierściński

1888), „Rachalewski i Różyński” (po 1892 r. sam Stanisław Rachalewski), Stanisław Sanecki, Adam Badzian, Stefania Bonikowska, Zbigniew Szymborski, zakład fotograficzny „Moderne” (właściciel Kopel Gringras), zakład fotograficzny „Lander” (właściciel Aleksander Lander), zakład fotograficzny „Rembrandt” (właściciel Mieczysław Goldfarb), Tadeusz Rylski, zakład fotograficzny „Andre”, Jerzy Kamoda, Jerzy Burczyn, Zygmunt Hamerski, Mariusz Kosela, Paweł Pierściński, Andrzej Pęczalski i Henryk Pieczul.

Są też fotografie pochodzące z innych zakładów fotograficznych w kraju i za granicą. Zazwyczaj jest to wynikiem powiązań rodzinnych kielczan, ich pracy zawodowej, służby wojskowej, turystyki, wypoczynku itp. Wśród nich pojawiają się nazwy zakładów fotograficznych i nazwiska fotografów: „Bernardi” (Warszawa), M.A. Olma

pozytywu. Przyjmując powyższe zastrzeżenie oraz cezurę obu wojen światowych, podział chronologiczny fotografii w Muzeum Historii Kielc przedstawia się następująco: zbiór fotografii dziewiętnastowiecznych i z początku XX w. (do 1914 r.) liczy 44 egz., z lat 1914–1918 – 84 egz., z okresu międzywojennego – blisko 1000 egz., z okresu okupacji – 24 egz., z lat 1945–1989 ponad 600 egz., po 1989 r. około 200 egz.

Twórcy

Większość twórców fotografii przechowywanych w zbiorach muzeum pozostaje anonimowa. Są to głównie prace amatorskie pochodzące z rodzinnych albumów. Istnieje także pokaźna grupa fotografii, wykonywanych przez zawodowych fotografów, których proveniencję można ustalić na podstawie umieszczonych na nich nazwisk fotografów lub nazw i adresów zakładów fotograficznych.

Wykaz fotografów i pracowni fotograficznych, których prace znajdują się w zbiorach muzeum, przedstawia się następująco: Stanisław Grabowski, Bronisław Wilkoszewski i Józef Grodzicki (oraz sam Wilkoszewski w latach 1880–

Budowa siedziby Wojewódzkiej Rady Narodowej, 1968 r., fot. Paweł Pierściński

stycznej „RAFAEL” (Warszawa), Waław Saryusz Wolski (Warszawie), „St. Stadler dawniej B. Henner” (Kraków), „George” (Kraków), Władysław Gargul (Wieliczka), „Studio” (Kraków).

(Kraków), Paul Pfeiffer (Prenzlau), I. Patzelt (Banialuka), Antoni Jastrzębiec Wodziński (Jasło), Šechtl & Voseček (Tábor), T. Mroczkowski (Tarnów), H. Szwarc (Proskurow), Karl Kurz (Wiedeń), St. Lewak (Kalisz), W. Makowiecki (Warszawa), B. Henner (Kraków), Garzyński (Kraków), Zakład Fotograficzny „Miki-Film” (Kraków), „Kolos-Film” (Kraków), W.R. Buckley & Son (Blackpool), Henryk Schabenbeck (Zakopane), A. Zilbersztein (Wilno), Ignacy Krieger (Kraków), Stanisław Mucha (Kraków), Zakład artystyczno fotograficzny S. Spitzera (Rzeszów), Salon fotografii arty-

Portrety indywidualne i zbiorowe

Podstawą działalności zakładów fotograficznych była zawsze fotografia portretowa. Cieszyła się ona dużą popularnością, jako tańsza i bardziej dostępna od malowanych portretów. W zbiorach muzeum ten typ fotografii jest dość licznie reprezentowany (ponad 250 fotografii). Większość zgromadzonych portretów stanowią obiekty niewielkich rozmiarów, przeważnie formatu wizytowego (ok. 9 x 6 cm) i gabinetowego (ok. 9 x 12 i 10 x 16 cm). Fotografie z XIX w. i pocz. XX w. naklejone są na kartoniki z drukowaną lub tłoczoną nazwą i adresem wytwórni (zakładu fotograficznego), którą zwykle było nazwisko fotografa. Kartoniki zapewniały większą trwałość fotografii i pełniły funkcję informacyjną i reklamową. Czasem oprócz danych adresowych pojawiały się na nich informacje o zdobytych medalach i wyróżnieniach na wystawach fotograficznych, co podnosić miało prestiż zakładu. Czasem tekst uatrakcyjniała dekoracja z motywów roślinnych, architektonicznych, itp. W okresie międzywojennym ozdobne winietki zastąpił tzw. suchy stempel w rogu fotografii lub stempel tuszem na odwrocie.

Portret indywidualny, zwłaszcza w początkowym okresie (XIX w. i pocz. XX w.), podporządkowany był sztywnym regułom dotyczącym kompozycji zdjęcia. Portretowana osoba, ubrana w odświętny strój, pozowała w możliwie dystyngowany sposób, zwykle na tle malowanego tła w atelier, wśród odpowiednio dobranych akcesoriów: ozdobnych mebli, postumentów, kolumn, waz z bukietami kwiatów itd. Portret stosowany był w kilku odmianach: popiersie, ujęcie $\frac{3}{4}$ postaci, całej postaci, en face, z boku). Z czasem wyszukane formy wyszły z mody, a wśród portretów najliczniejsze są fotografie maksymalnie podobne do osoby fotografowanej, skupione na oddaniu

Żołnierze niemieccy przed budynkiem łaźni na ul. Staszica, ok. 1940 r.

cech charakterystycznych twarzy. Czasem fotografie zachowywały jeszcze walory artystyczne, zazwyczaj jednak były ich pozbawione, zbliżone swym charakterem do zdjęcia legitymacyjnego.

Wśród portretów warto wymienić zwłaszcza te wykonane w Kielcach w końcu XIX w. przez zakłady fotograficzne B. Wilkoszewskiego i J. Grodzickiego oraz S. Rachalewskiego, a wśród nich portrety Stefana Artwińskiego (w latach trzydziestych prezydenta Kielc) i członków jego rodziny: ojca Tomasza Artwińskiego, matki Marii Magdaleny Artwińskiej z Piotrowskich i żony Marii z Sokalskich. Na uwagę zasługują też trzy szklane negatywy (jedyne w zbiorze), z portretami notariusza kieleckiego Piotra Borkowskiego oraz jego żony i dwóch córek. Większość portretowanych pozostaje niestety anonimowa, lecz znajdują się wśród nich także osoby zapisane w historii miasta: działacze samorządowi i społeczni, wojskowi, nauczyciele, harcerze (szczegółowo omówione zostaną w części poświęconej zespołom tematycznym w zbiorach fotografii MHKi). Niektóre mają charakter portretów oficjalnych o charakterze reprezentacyjnym. Przykładem są ujęcia portretowe biskupów kieleckich: Franciszka Sonika (fot. A. Badzian) i Czesława Kaczmarka (fot. Z. Garzyński).

Osobną kategorię stanowią portrety zbiorowe: od rodzinnych po rozmaite grupy zawodowe (policjanci, strażacy, urzędnicy, wojskowi) i społeczne (np. uczniowie, harcerze). Mają one zwykle format zbliżony do pocztówkowego (ok. 9 x 14 cm), czasem większy (15 x 20 cm i więcej) oraz dodatkowo naklejone na karton z ozdobną bordiurą. Portrety grupowe również często wykonywano w atelier fotografa. Najwięcej wśród

nich jest fotografii klas szkolnych oraz grup żołnierzy i harcerzy. Pochodzą głównie z pracowni „Moderne”, „Lander” oraz A. Badziana i S. Bonikowskiej.

Oprócz fotografii grupowych w atelier zdarzają się też portery grupowe dokumentujące uroczystości, spotkania, zjazdy itp., wykonywane we wnętrzach lub przed frontem budynku (zwykle związanego z portretowaną grupą). Przykładem tego rodzaju są fotografie podpisane: „Pracownicy Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach przed b. pałacem biskupim” (fot. „Foto Rylski”), „Pracownicy «Fabryki Superfosfatów-Kielce» na terenie zakładu” (fot. „Moderne”), „Przedstawiciele Związku Niższych Funkcjonariuszy Państwowych RP we wnętrzu” (fot. „Moderne”), „Grupa strażaków i urzędników kieleckich na tle budynku strażnicy przy ul. Św. Leonarda” (fot. „Rembrandt”).

Szczególny charakter mają portrety zbiorowe w formie tableau, tworzące kompozycje z wielu odrębnych fotografii ułożonych w określonym porządku, będącym odbiciem hierarchii czy pozycji zawodowej przedstawionych osób. W zbiorach muzeum znajduje się 8 takich fotografii. Wśród nich z Seminarium Duchownego w Kielcach (1925 r.), nauczycieli Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego Emilii Znojkiwiczowej (1920 r.) i kadry podoficerskiej 4. Pułku Piechoty Leg. (ok. 1930 r.) czy pracowników Huty „Ludwików” (1936 r.).

Fotografia amatorska

Wynalezienie małoobrazkowego aparatu fotograficznego spowodowało istotną zmianę w dostępności fotografii. Każdy jej amator mógł od tej chwili niewielkim kosztem wykonać dziesiątki zdjęć zapisujących codzienne i odświętne wydarzenia w życiu rodziny czy wydarzenia dziejące się przestrzeni miejskiej. Pojawiły się fotografie reporterskie, które – mimo niedoskonałości warsztatu – są często jedynym i unikalnym dokumentem historycznym.

Zespoły fotografii

Większość zasobu fotografii amatorskich, a także tych o charakterze fotoreporterskim wykonanych przez profesjonalnych fotografów, zebrana jest w zespołach fotografii, w szczególności w albumach fotograficznych.

W muzeum, zgodnie z przyjętym przy ewidencjonowaniu sposobem klasyfikacji obiektów, stosowana jest forma zapisywania zbioru powiązanych tematycznie fotografii w jednej pozycji inwentarzowej, w ramach tzw. zespołu inwentarzowego. Zespół liczony jest jako jedna pozycja inwentarzowa, złożona z określonej liczby sztuk. Każdy zespół zostaje rozpisany w programie ewidencyjnym MONA na poszczególne elementy (fotografie).

W zbiorach muzeum znajduje się kilkanaście takich zespołów fotografii. Wśród nich najbardziej interesujące są te związane z rodzinami Trzczańskich (łącznie 274 fotografie) i Straszów (łącznie 82 fotografie). Przeważającym elementem pierwszego zbioru są fotografie dotyczące płka Józefa Trzczańskiego, ojca kieleckiej malarki Jadvigi Trzczańskiej. Są to fotografie z okresu jego służby w Polskiej Sile Zbrojnej oraz

Fotografia portretowa Jana Strasza wykonana w zakładzie fotograficznym Adama Badziana, 1913 r.

Rewers fotografii z ozdobną winiętą z zakładu fotograficznego „A. Badzian” przy ul. Dużej, 1913 r.

w Wojsku Polskim (12 Pułk Ułanów Podolskich), ukazujące sceny z uroczystości wojskowych, z życia codziennego i szkolenia żołnierzy, portrety i fotografie grupowe. Zbioru dopełnia ok. 50 fotografii rodzinnych Józefa i Klementyny Trzczińskich oraz ich córki Jadwigi. Drugi zbiór tworzą fotografie Jana i Stefanii Straszów, pedagogiczną nauczycieli kieleckich gimnazjów – rodzinne oraz związane z pracą. Inne zespoły mają charakter reportażowo-dokumentacyjny. Wśród nich można wymienić zespół 133 barwnych negatywów fotograficznych (formatu 24 x 36 mm) z wizyty Papieża Jana Pawła II w Kielcach w 1991 r. oraz z otwarcia towarzyszącej wizycie papieskiej wystawy filatelistycznej, autorstwa Henryka Pieczuła. Inny zespół tworzy 27 fotografii autorstwa Andrzeja Pęczalskiego, dokumentujących burzenie pomnika Wdzięczności Armii Radzieckiej na skwerze Stefana Żeromskiego w 1990 r.

Albumy fotograficzne

Wśród kilku typowych albumów fotograficznych z okresu dwudziestolecia najciekawszy jest album obrońcy Westerplatte por. Leona Pająka (1909–1990), oficera kieleckiego 4. p.p. Leg. Zawiera ponad 100 fotografii, zarówno z koszar i poligonów, jak i z życia towarzyskiego kieleckiego garnizonu tuż przed wrześniem 1939 r. Podobny charakter ma album fotograficzny należący do płk Franciszka Tomsy-Zapolskiego, le-

Karta z pamiątkowego albumu fotograficznego kpt. poź. Donata Furnala, poł. XX w.

gionisty, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej, właściciela folwarku Boszki w miejscowości Nida k. Kielc. Na 57 fotografiach widnieją głównie portrety żołnierzy Legionów Polskich oraz sceny z życia żołnierskiego. Kolejny album, należący do podoficera 4 p.p. Leg. Stefana Micka, ma charakter sentymentalnej pamiątki. Zawiera 39 reprodukcji fotograficznych prac pułkowego karykaturzysty kpt. Mariana Kisielewskiego, przedstawiających żołnierzy 2. Dywizji Piechoty Legionów. Ciekawy zapis wyprawy kieleckich urzędników przez miasta Europy do Istanbuhu przedstawia album zatytułowany „Wycieczka autobusowa Klubu Urzędników w Kielcach 25 VI–17 VII 1938 r.”, zawierający 116 fotografii.

W zbiorach muzeum znajdują się też dwa albumy pamiątkowe z żeńskiego gimnazjum im. Bł. Kingi w Kielcach. Pierwszy należał prawdopodobnie do jednej z nauczycielek. Na 69 fotografiach ukazuje obraz życia szkolnego w latach dwudziestych XX w.: sceny z zajęć lekcyjnych, uroczystości szkolne i państwowe, pokazy gimnastyczne dla mieszkańców Kielc, wycieczki oraz pamiątkowe zdjęcia grupowe. Drugi z nich, należący do uczennicy Jadwigi Liberek, przedstawia jej klasę maturalną w roku szkolnym 1921/22. Mieści 37 fotokopii oryginalnych fotografii portretowych grona nauczycielskiego i uczennic.

Z 1947 r. pochodzi album pamiątkowy ofiarowany Janowi Juraszowi, dyrektorowi Szkoły Handlowej Stowarzyszenia Kupców Polskich w Kielcach, przez harcerzy

Fotografia portretowa Stefana Artwińskiego wykonana zakładzie fotograficznym Stanisława Rachalewskiego, pocz. XX w.

Rewers fotografii z ozdobną winiętą z zakładu fotograficznego Stanisława Rachalewskiego przy ul. Dużej, pocz. XX w.

VI Kieleckiej Drużyny Harcerskiej. Zawiera on 24 fotografie, m.in. z uroczystości poświęcenia sztandaru drużyny przez biskupa Czesława Kaczmarka.

Dużą wartość dokumentacyjną ma album kpt. por. Donata Furnala komendanta Miejskiej Zawodowej Straży Pożarnej w Kielcach i Wojewódzkiego Ośrodka Wyszko- lenia Pożarniczego (Wojewódzkiej Szkoły Pożarniczej) w Kielcach. Album zawiera 125 fotografii z lat 1948–1954 ukazujących budynki kieleckiej straży przy ul. Leonar- da 10, wozy strażackie i wyposażenie gaśnicze, fotografie grupowe strażaków oraz wy- konywane w czasie uroczystości, pokazów, ćwiczeń i z okazji nominacji i ukończenia kursów pożarniczych.

Varia

Najstarsze fotografie Kielc znajdują się w „Albumie z opisem historycznym Kielc” z 1878 r.¹ stanowiącym niewątpliwie cenne źródło historyczne. Należy tu zwrócić uwagę na cechę charakterystyczną fotografii z tego okresu uwarunkowaną poziomem techniki fotograficznej, a w szczególności małą czułością materiału negatywowego wymagającego długiego okresu naświetlania. Utrudniało to fotografowanie przedmio- tów będących w ruchu. Stąd też ograniczenie się fotografów do zdjęć architektury.

1 Szczegółowy opis por. M. Kolasa, *Album z widokami Kielc ze zbiorów Muzeum Historii Kielc*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2010, t. 2, s. 123–139.

Kościół ś. Wojciecha – fotografia z rękopisu „Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza (1798–1898)”, przed 1900 r.

Polskich w Kielcach. Są to zdjęcia grupowe członków związku oraz zapis uroczystości poświęcenia sztandaru w 1933 r.

W albumie z linorytami podziemnej Solidarności z lat 1984–1989 znajdują się 4 fotografie przedstawiające demonstrujących członków opozycji. Ich autor nie jest znany.

Zespoły tematyczne

Podsumowując część artykułu poświęconą omówieniu najciekawszych fotografii i ich zespołów należy jeszcze kilka słów poświęcić scharakteryzowaniu zbiorów fotografii różnych pod względem proveniencji, lecz tworzących określony zespół ze względu na występującą w nich tematykę.

Wojsko

Z tematyką wojskową związanych jest 566 fotografii, zgromadzonych w 40 pozycjach inwentarzowych (w znacznej części poświęconych przedwojennemu garnizonowi kieleckiemu, głównie 4. p.p. Leg., 2. p.a.l. Leg.). Są wśród nich omawiane wcześniej zespoły dotyczące płk Józefa Trzcńskiego, albumy por. Leona Pająka, płk. Franciszka Tomsy-Zapolskiego i plut. Stefana Micka. Pozostałe to głównie portrety

Ulice i place wydają się być w tych przypadkach wyludnione, czasami widać też „rozmytą” sylwetkę przechodnia.

Warto też wspomnieć o innym ciekawym nabytku w zbiorach fotograficznych muzeum zawierającym najstarsze widoki Kielc, jakim jest rękopis pracy „Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza (1798–1898)”, wydanej drukiem przez Bronisława Bięnkowskiego w 1901 r.² zawierający 10 fotografii pochodzących z końca XIX w., wykonanych przez Stanisława Rachalewskiego i Stanisława Saneckiego. Są wśród nich m.in. widoki katedry kieleckiej (wraz z wnętrzem) i kościoła ś. Wojciecha oraz fragmenty malowideł z pałacu biskupiego (plafony przedstawiające sąd nad arianami i rokowania pokojowe w okresie wojen ze Szwecją i Rosją).

16 fotografii zawiera księga pamiątkowa oddziału Związku Kolejowców

2 Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza (1798–1898), Kielce [1901].

Uroczystości poświęcenia sztandaru kieleckiego oddziału Związku Kolejowców Polskich, 1933 r.

indywidualne i grupowe żołnierzy służących w w/w pułkach. Wśród nich znaleźć można: dowódców 4 p.p. Leg.: płk Stefana Jażdżyńskiego, płk Zygmunta Kuczyńskiego, płk Bolesława Ostrowskiego, płk Bronisława Laliczyńskiego, a także płk Jana Macieja Bolda i płk Jana Bigo – dowódców 2. p.a.l. Leg., dowódców 2 Dywizji Piechoty Leg.: gen. Juliusza Zulaufa i płk Antoniego Wiktora Staicha oraz wielu innych oficerów i żołnierzy. Z okresu powojennego na uwagę zasługują fotografie z uroczystości poświęcenia sztandaru 4. p.p. LWP w czasie obchodu święta „Kielce – swemu Wojsku” dnia 26 sierpnia 1945 r.

Szkoły

192 fotografie ujęte w 21 pozycji inwentarzowych dotyczą kieleckich szkół. Są wśród nich fotografie grupowe i portretowe uczniów i nauczycieli, pamiątkowe tableaux, widoki budynków szkolnych i wnętrza sal wykładowych, fotografie z życia szkolnego, lekcji, uroczystości, wycieczek. Część z nich zgrupowana jest w dwóch wspomnianych wcześniej albumach pamiątkowych związanych z gimnazjum im. Bł. Kingi.

Fotografie z tego zasobu wykonane są zarówno przez zakłady fotograficzne (S. Saneckiego, A. Badziana, St. Bonikowskiej, Z. Szyborskiego oraz „Moderne” i „Rembrandt”), jak i przez fotografów amatorów. Wśród tych pierwszych znalazły się fotografie z rosyjskiego Gimnazjum Rządowego Męskiego, Gimnazjum im. M. Reja, Gimnazjum im. S. Żeromskiego, Gimnazjum im. Jana Śniadeckiego, Gimnazjum

im. Bł. Kingi, Gimnazjum Żeńskiego Emilii Znojkiwiczowej, Gimnazjum Żeńskiego Marii Krzyżanowskiej im. A. Mickiewicza oraz Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego.

Szczególnie reprezentacyjny charakter mają dwa tableaux: Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego Emilii Znojkiwiczowej z lat 1912–1920 (fot. A. Badzian) i gimnazjum im. Jana Śniadeckiego z lat 1921–1930 (fot. „Moderne”).

Wśród fotografii o charakterze reportażowym najciekawsze są te pochodzące ze zbioru Jana i Stefanii Straszów oraz kilka dokumentujące powojenne lata działalności szkoły ss. Nazaretanek im. Królowej Jadwigi.

Harcerstwo

Kolejny zbiór tematyczny związany jest z dziejami kieleckiego harcerstwa i liczy 165 fotografii zewidencjonowanych w 18 pozycjach inwentarzowych. Są to fotografie portretowe (grupowe i indywidualne) oraz fotografie reporterskie z uroczystości, biwaków i wycieczek pochodzące z lat międzywojennych i powojennych. Wśród sportretowanych znajdują się osoby zasłużone dla kieleckiego harcerstwa, m.in.: Edward Meissner, Remigiusz Laskowski, Bohdan Zalewski, Edmund Massalski, Tadeusz Bieńkowski, Ryszard Unger, Jan Stanek, Edward Wołoszyn, Julian Hendler. Na fotografiach grupowych pozują harcerze I Kieleckiej Drużyny Harcerskiej im. D. Czachowskiego, II Kieleckiej Drużyny Harcerskiej im. H. Dąbrowskiego oraz harcerki z I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Emilii Plater. Poza portretami szczególnie interesujące są fotografie dokumentujące udział kieleckich harcerzy w Jubileuszowym Zlocie 25-lecia Harcerstwa Polskiego w Spale oraz z uroczystości poświęcenia sztandaru VI Kieleckiej Drużyny Harcerskiej zamieszczone we wspomnianym już albumie ofiarowanym Janowi Juraszowi. Z okresu powojennego pochodzą natomiast fotografie ze spotkań okolicznościowych harcerzy seniorów.

Instytucje państwowe i miejskie

W ramach tego tematu gromadzone są fotografie związane głównie z Urzędem Wojewódzkim i Urzędem Miasta (125 fotografii w 7 pozycjach inwentarzowych) oraz kolejną (31 fotografii w 4 pozycjach inwentarzowych) i strażą pożarną (128 fotografii w 5 pozycjach inwentarzowych). Są to głównie portrety zbiorowe oraz fotografie stanowiące zapis uroczystości. Oprócz pojedynczych fotografii w skład zasobu wchodzi 3 wymienione wcześniej albumy.

Kultura

W skład zbioru wchodzi ponad 120 fotografii dokumentujących powojenne życie kulturalne Kielc, związanych głównie z działalnością kieleckiego klubu Międzynarodowej Prasy i Książki. Zawiera on relacje z wystaw, przedstawień, koncertów, spotkań literackich itp. Autorami większości zdjęć są Jerzy Burczyn i Jerzy Kamoda.

Zbiór fotograficzny biblioteki muzealnej

Na zbiór ten, zewidencjonowany w księdze inwentarzowej „Ikonografia”, składa się zespół fotografii dokumentujących przemiany architektoniczno–urbanistyczne Kielc. Opis ewidencyjny zawiera następujące informacje: nr inwentarzowy, tytuł/opis, autor, miejsce powstania, rodzaj (negatyw/pozytyw), wymiary, datowanie, wartość, sposób nabycia. Takich wpisów poza księgą ikonograficzną dokonuje się również w specjalnie opracowanym na potrzeby muzeum bibliotecznymi programie komputerowym, co ułatwia prowadzenie kwerend.

Liczebność zbioru, rodzaje nośników i datowanie

W końcu 2010 r. liczył on 13 569 sztuk fotografii zgrupowanych w 1553 pozycjach inwentarza. Z tego 1291 sztuk to negatywy (1290 celuloidowe i 1 szklany) a 12 278 sztuk to pozytywy (1336 na papierze fotograficznym oraz jeden na płycie PCV). Są to głównie fotografie z okresu powojennego: z lat 1945–89 ponad 8,5 tys. i po 1989 r. ponad 5 tys. Znacznie mniej fotografii pochodzi z okresu okupacji – 53 sztuki oraz z I wojny – 1 szklany negatyw.

Zespoły

Znaczna część fotografii to widoki Kielc wykonane przez znanych kieleckich fotografów: Janusza Buczkowskiego, Jerzego Kamodę, Henryka Pieczula i Pawła Pierścińskiego.

Do najciekawszych z pewnością zaliczają się duże zespoły autorstwa Pawła Pierścińskiego (755 negatywów 60 x 60 mm) i Janusza Buczkowskiego (420 negatywów 60 x 60 mm) dokumentujące wygląd Kielc od lat sześćdziesiątych po osiemdziesiąte XX w. Są wśród nich widoki ogólne i panoramy miasta, robione teleobiektywem fotografie całych dzielnic i osiedli, szczegółowe fotografie ukazujące ujęcia ulic w perspektywie, pojedyncze budynki czy architektoniczne detale. Na fotografiach widnieją główne place i ulice miasta: Plac Partyzantów Armii Ludowej (ob. Rynek) i pl. Obrońców Stalingradu (ob. pl Wolności), ulica Sienkiewicza, Duża, Kilińskiego (ob. Mała), Buczka (ob. Paderewskiego), Armii Czerwonej (ob. Bodzentyńska), Rewolucji Październikowej (ob.. Warszawska), Zagórska, Źródłowa, Planty, a także mniejsze uliczki i peryferia jak: Sienna, Zimna, Słoneczna, Górna, Nowowiejska. Na wielu fotografiach zapisano powstawanie nowych osiedli: KSM, Czarnowa, Sadów, Szydłówka, Bocianka. Sportretowane są także miejsca charakterystyczne dla obrazu miasta: Wzgórze Zamkowe, Kadzielnia, Karczówka, park miejski, zalew kielecki, cmentarz żydowski na Pakoszu, skocznia narciarska na Pierścienicy, budynki Kieleckiego Centrum Kultury, Wojewódzkiej Rady Narodowej, domy handlowe: „Puchatek”, „Ludwik”, „Tęcza”, klub EMPiK, popularne niegdyś restauracje i kawiarnie: „Jodłowa”, „Źródłowa”, „Winnica”, „Kolorowa”, „Świątokrzyska”, „Bristol”, „Biruta”, „Bar Leśny”, kieleckie zakłady produkcyjne, takie jak: Fabryka Łożysk Tocznych „Iskra”, Kielecka Fabryka Pomp „Białogon”, Kielecka Fabryka Domów, Centrum Produkcyjne Pneumatyki

„PREMA”, Zakłady Budowy Przewodów i Armatury Przemysłowej, Kielecka Fabryka Papieru. Warto również podkreślić, że w część fotografii te dokumentuje życie codzienne. Na niektórych pojawiają się mieszkańcy miasta, uczestnicy festynów, kiermaszy czy pochodów pierwszomajowych, pracownicy kieleckich fabryk i przedsiębiorstw. Zespoły fotografii P. Pierścińskiego i J. Buczkowskiego ze względu na swoją różnorodność, walory dokumentacyjne czy wreszcie liczebność stanowią niewątpliwie najbardziej wartościowe źródło wiedzy o przemianach architektoniczno-urbanistycznych oraz, w pewnym zakresie, społeczno-obyczajowych Kielc minionych kilku dziesięcioleci.

Ponadto w księdze ikonograficznej wpisanych jest kilka mniejszych zbiorów fotografii. Pierwszy, obejmujący fotografie wykonane w latach 1975–1980 przez Henryka Pieczuła (10 odbitek formatu 24 x 18 cm), zawiera widoki Wzgórza Zamkowego, Placu Partyzantów (ob. Rynek), pl. Obrońców Stalingradu (ob. pl. Wolności), parku miejskiego, Kadzielni oraz ulic: Sienkiewicza, Kilińskiego (ob. Małej), gen. Karola Świerczewskiego (ob. Jana Pawła II).

Z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. pochodzi 6 negatywów i 26 pozytywów autorstwa Jerzego Kamody. Przeważają wśród nich widoki ogólne miasta, ujęcia wykonane z góry, z dachów wysokich budynków. Interesujące są zwłaszcza fotografie ukazujące zabudowania centrum Kielc w kierunku północnym, z widokiem na kościół św. Krzyża, dawną elektrownię miejską i okolice budowanego dworca PKS. Oprócz charakterystycznych sylwetek wzgórza zamkowego, Kadzielni czy widoków rynku widać na nich także mniej znane rejony miasta, często będące dopiero w budowie (ulice Lecha, Marcelego Nowotki – ob. Bpa Kaczmarka).

Wygląd miasta w połowie XX w. ukazuje 90 odbitek fotograficznych (w formatach ekspozycyjnych, ok. 30 x 40 cm), będących plonem konkursów fotograficznych organizowanych przez ówczesny Zarząd Miejski. Nazwiska ich autorów nie są znane. Tu również odnaleźć można główne ulice i place miasta, charakterystyczne budynki i zapomniane zaułki i podwórka.

Do zbiorów trafiły też dwa zespoły fotografii z okresu okupacji. Pierwszy, wykonany przez nieznanego autora (prawdopodobnie niemieckiego żołnierza) w latach 1939–1942, tworzą łącznie 22 odbitki fotograficzne formatu 6 x 8 cm. Na fotografiach widoczne są m.in. kieleckie ulice: Biskupa Bandurskiego (ob. Jana Pawła II), Bahnhofstrasse (ob. Sienkiewicza) i Waldstrasse (Leśna), a także budynek łaźni przy ulicy Staszica, wejście do kieleckiego getta, zbombardowany dworzec kolejowy, wzgórze katedralne, Pilsudski-Haus (ob. Wojewódzki Dom Kultury) oraz Pomnik Czynu Legionowego. Drugi, obejmujący 31 negatywów małoobrazkowych formatu 24 x 36 mm nieznanego autorstwa, ukazuje centrum Kielc w okresie okupacji niemieckiej – po 1941 r. Są to przede wszystkim zdjęcia rynku (od czerwca 1941 r. Adolf Hitler Platz), wzgórza zamkowego i katedry, ulic Bahnhofstrasse (ob. Sienkiewicza, m.in. z hotelem „Wersal” zajęтым przez Niemców na Dom Żołnierza –Soldatenheim) i Strasse der Deutsche Wehrmacht (ob. Jana Pawła II) z siedzibą starostwa (Kreishauptmannschaft),

a także Domu WF i PW oraz pustego cokołu zniszczonego przez Niemców pomnika Czynu Legionowego.

Unikalny charakter dokumentacyjny ma zbiór 78 negatywów formatu 61 x 88 mm ukazujący zabudowania, wnętrza hal produkcyjnych i maszyny używane w Zakładów Mechanicznych i Odlewni Żeliwa w Białogonie (ob. Kielecka Fabryka Pomp „Białogon”) w końcu XIX i na początku XX w. Ich twórca nie jest znany. Fotografie zostały wykonane prawdopodobnie w latach sześćdziesiątych XX w.

Warto wspomnieć jeszcze o dwóch unikalnych obiektach. Pierwszy z nich to panorama Rynku kieleckiego wykonana przez Tadeusza Matuszczaka. Uwiecznia ona wszystkie pierzeje placu w stanie sprzed prac rewitalizacyjnych prowadzonych w latach 2008–2011.

Drugi to szklany negatyw przedstawiający grupę jeńców na placu przed niezidentyfikowanym budynkiem. U dołu widnieje podpis: ”Włoscy niewolnicy w czasie I wojny światowej w Kielcach 6 IV1916 r.” Niestety szklana płytka jest pęknięta i wymaga konserwacji.

Zbiory dopełnia ponad 12 000 fotografii z lat 1945–2009, znajdujących się w 77 albumach przekazanych do muzeum przez Jerzego i Eugenię Fijałkowskich, znanych kieleckich geologów i pasjonatów regionu świętokrzyskiego, wraz z kilkudziesięcioma eksponatami obrazującymi dzieje rodziny. Albumy zawierają zdjęcia obrazujące kilka dziesięcioleci z życia tej niezwyklej kieleckiej rodziny na tle zmieniającego się miasta.

Działania statutowe muzeum w zakresie opracowywania, przechowywania, eksponowania i udostępniania fotografii

Zbiór fotografii jest gromadzony i naukowo opracowywany w oparciu o akty normatywne właściwe dla muzeów i w zgodzie ze statutem Muzeum Historii Kielc (Załącznik do Uchwały Nr LXIV/1211/2006 Rady Miejskiej w Kielcach z dnia 22.06.2006). Zobowiązują one także muzeum do właściwego przechowywania gromadzonych zbiorów, w warunkach zapewniających ich właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo oraz do ich udostępniania do celów wystawienniczych, edukacyjnych i naukowych.

Szczególnie istotnym zagadnieniem jest przechowywanie zgromadzonych fotografii w warunkach zapewniających właściwy stan zachowania oraz prowadzenie systematycznych prac konserwatorskich. Fotografie pozytywowe na papierze fotograficznym przechowywane są w magazynach działu Gromadzenia i Dokumentacji i biblioteki, w odrębnych opakowaniach z papieru bezkwasowego. W podobny sposób przechowywane są negatywy celuloidowe i szklane zabezpieczone dodatkowo przed uszkodzeniem przez zastosowanie trwałych opakowań. Temperatura i wilgotność w magazynach monitorowane są stale przy pomocy czytników systemu Meteo. Zgodnie z zaleceniami cyklicznych przeglądów konserwatorskich wyselekcjonowane fotografie zostają poddane niezbędnym zabiegom renowacyjnym, jak oczyszczanie powierzchni, uzupełnianie ubytków, punktowanie, prostowanie czy dezynsekcja w przypadku fotografii na kartonowym podkładzie. Czyszczeniu oraz stosownej oprawie podlegają też fotografie przygotowywane do prezentacji na ekspozycjach czasowych i wystawie stałej.

Muzeum dokonuje systematycznej cyfryzacji zbiorów fotograficznych. Obiekty przenoszone są na nośniki cyfrowe przy użyciu aparatu cyfrowego oraz skanerów (w tym specjalnego skanera do negatywów). Umożliwia to udostępnienie zbiorów do celów wystawienniczych, edukacyjnych i naukowych. Cyfrowe wersje eksponatów, w tym także fotografii znaleźć można także na stronie internetowej muzeum: www.muzeumhistoriikielc.pl.

Zbiory fotografii wykorzystywane są w działalności wystawienniczej i edukacyjnej muzeum. Pierwsza wystawa czasowa „Kielczanie. Z albumów rodzinnych” otwarta w lutym 2008 r. prezentowała dawną fotografię. Powstała w wyniku współpracy muzeum ze znanym kieleckim fotografikiem Januszem Buczkowskim. Zaapelował on do mieszkańców Kielc o udostępnienie fotografii z rodzinnych albumów do wystawy fotograficznej. W ciągu kilku lat na apel odpowiedziało przeszło 50 rodzin przekazując w depozyt 625 fotografii. Muzeum zapewniło pomoc przy selekcji i merytorycznym opracowaniu zgromadzonego materiału oraz udostępniło sale wystaw czasowych, zapewniło środki i materiały na oprawę fotografii. Ostatecznie wyeksponowanych zostało 363 fotografie. Pokłosem wystawy było pamiątkowe wydawnictwo albumowe³.

Podczas wykładów, prelekcji, zajęć oświatowych, lekcji muzealnych i warsztatów fotografii używane są przez pracowników muzeum zarówno w formie prezentacji oryginałów, jak i w postaci pokazów multimedialnych. Z zasobu fotograficznego korzystają także prelegenci spoza muzeum w ramach okazjonalnych wykładów, spotkań autorskich czy cyklicznej działalności klubu historycznego „Nad Silnicą” Uniwersytetu III wieku.

Zbiory fotografii to najliczniejsza i jedna z najbardziej atrakcyjnych części zbiorów Muzeum Historii Kielc. Należy żywić nadzieję, że następne lata przyniosą kolejne interesujące nabytki pozwalające przybliżyć obraz zmieniającego się miasta.

3 *Kielczanie. Z albumów rodzinnych*, Główna Jan, Kolasa Marcin (red.), Kielce 2008.

Marcin Kolasa (Kielce)

Photographic collections in the Kielce History Museum

At the end of 2010, the collection comprised 2,187 photographs stored in the Documentation Collection Section. There are 2,051 positives and 136 negatives (133 celluloid and 3 glass ones). They are photographs from the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century (44 items), from the years 1914–1918 (84), from 1919–1939 (about 1,000), from World War II (24), from the years 1945–1989 (more than 600) and dating after 1989 (about 200). 566 photographs are connected with the army, 192 with schools and education, 165 with scouting, 120 with cultural life and 284 with state and city institutions. Among the photographers there are famous names of artists and companies, such as: Stanisław Grabowski, Bronisław Wilkoszewski, Józef Grodzicki, “Rachalewski and Różyński (after 1892 only Stanisław Rachalewski), Stanisław Sanecki, Adam Badzian, Stefania Bonikowska, Zbigniew Szymborski, photo lab “Moderne” (owner: Kopel Gringras), photo lab “Lander” (owner: Aleksander Lander), photo lab “Rembrandt” (owner: Mieczysław Goldfarb), Tadeusz Rylski, photo lab “Andre”, Jerzy Kamoda, Jerzy Burczyn, Zygmunt Hamerski, Mariusz Kosela, Paweł Pierściński, Andrzej Pęczalski and Henryk Pieczul.

In the museum library there are 13,569 group photographs, of which 1,291 were negatives (1,290 celluloid ones and 1 glass) and 12,278 positives. They are usually from the after-war period: from the years 1945–1989 (more than 8.5 thousand) and after 1989 (more than 5 thousand). There are fewer photographs from the times of the Nazi occupation (only 53) and World War I – only one glass negative). The majority of photographs, taken by Janusz Buczkowski, Jerzy Kamoda, Henryk Pieczul and Paweł Pierściński, show urban and architectural changes of Kielce. The collection also comprises more than 12,000 photographs from 1945–2009 in 77 albums donated to the Museum by Jerzy and Eugenia Fijałkowscy.